

Ст. 308.

10. Ємець Л. О. Публічне управління не політичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Леонід Олександрович Ємець. – Дніпропетровськ., 2008. – 194 с.

11. Именной Высочайший указ от 4 марта 1906 г. «О временных правилах о публичных собраниях» // Собрание узаконений Российской Империи. – 1906. 7 марта. Отд. I. – Ст. 309.

12. Коннов В. А. Правовое регулирование организации и проведения массовых мероприятий в дореволюционной России / В.А. Коннов, А.В. Васильков // Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Юриспруденция». – 2007. – № 1. – Том 2. – С. 23–31.

13. Александров Ю. Законный контроль [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.index.org.ru/nevol/2008-16/aleko_n16.html.

14. Елистратов А. И. Основные начала административного права / Елистратов А. И. – 2-е изд. – М., 1917. – 294 с.

15. Высочайше утвержденное положение о выборах в Государственную Думу от 6 августа 1905 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/pol_vubor.php.

16. Палиенко Н. Правовое государство и конституционализм / Н. Палиенко // Вестник права. – 1906. – Кн. 1. – С. 127–163.

ШЕВЧЕНКО Т. В.,
викладач кафедри теорії
держави та права
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК – 340.1

ЮРИДИЧНА КОЛІЗІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано наявні в сучасній правовій науці підходи та запропоновано авторське розуміння поняття «юридична колізія». Визначено та обґрунтовано ознаки юридичної колізії. Надано сучасну класифікацію юридичних колізій.

Ключові слова: юридична колізія, правова колізія, колізія в законодавстві, темпоральна колізія, змістовна колізія, ієрархічна колізія.

Проанализированы существующие в современной правовой науке подходы, предложено авторское понимание определения «юридическая коллизия». Выделены и обоснованы признаки юридической коллизии. Дана современная классификация юридических коллизий.

Ключевые слова: юридическая коллизия, правовая коллизия, коллизия в законодательстве, темпоральная коллизия, содержательная коллизия, иерархическая коллизия.

The article analyses, existing in modern legal science approaches and invited the author's understanding of the definition of «conflict of law». Identified and justified

sings of a legal collision. Given modern classification of «conflict of law».

Key words: *conflict of law, legal collision, the conflict in the legislation, temporal conflict, substantive conflict, hierarchical conflict.*

Вступ. Побудова правової держави в Україні потребує докорінного реформування системи законодавства. розв'язання значущих проблем у різних сферах суспільного і державного життя свідчить про численні колізії в законодавстві. Визначення різних колізій у законодавстві і процес їх правового регулювання дуже актуальний не стільки в сфері проведеної законодавчої реформи, стільки в регулюванні нових правових відносин.

Законодавство – це високоорганізована, цілісна система, яка повинна мати такі інтегруючі ознаки, як гнучкість, гармонійність і несуперечливість усіх її елементів. Чинному законодавству, як і будь-якій іншій системі, властива певна неузгодженість [1, с. 316]. Легалізованого поняття «колізія», його дефініції законодавство України не містить. Немає його і в загальній теорії права. У деяких законодавчих актах України нині лише згадується про колізію [2].

Окремі аспекти юридичних колізій досліджували іноземні та вітчизняні вчені, зокрема такі, як С. Бобровник, Ю. Власова, К. Волинка, Л. Воронова, М. Галянтич, В. Копейчиков, А. Ковальчук, А. Козуліна, О. Лавринович, Д. Лилак, М. Матузов, В. Мельник, А.М. Мірошніченко, Д. Михайлович, А. Піголкін, В. Плавич, С. Погребняк, П. Рабінович, Т. Савченко, О. Скакун, Ю. Тодика, Ю. Тихомиров, Ю. Шемшученко, А. Ф. Черданцев, Т. Ямненко, О. Ющик та ін.

Постановка завдання. Незважаючи на проведені наукові дослідження в зазначеній галузі, метою цієї статті є теоретико-правовий аналіз існуючих у сучасній юридичній науці визначень поняття «юридична колізія». Необхідно провести класифікацію юридичних колізій, їх обґрунтування й аналіз, визначити роль державних органів у подоланні юридичних колізій.

Результати дослідження. У наукових працях, юридичних словниках можна натрапити на різні терміни: колізія, колізійна норма, юридична колізія, колізія у законодавстві, правова колізія, колізія права, але ці поняття не мають достатнього обґрунтування.

Термін «колізія» (лат. – *collisio, collide*) означає зіткнення [3, с. 83].

Можна погодитися з думкою Д. Лилака, який зазначив: «словникові визначення колізій не можна вважати науковими, а їх енциклопедична лаконічність зручна й корисна на загальнопізнавальному рівні. Будь-яку колізію можна оцінити з юридичного погляду, особливо тоді, коли ставиться за мету її подолання» [2].

Поняття «колізія» в праві використовується в широкому й вузькому розумінні.

У широкому розумінні юридична колізія розглядається фактично як будь-який конфлікт, суперечка у правовій сфері [4, с. 8]. За визначенням Ю. Тихомирова, в основі концепції колізії права лежить розуміння колізій як комплексних протиріч між правовими поглядами, правовими актами й нормами, діями державних та іноземних структур, між державами. Юридична колізія як «суперечність між існуючими правовими актами, інститутами й вимогами, діями щодо їх зміни, визнання чи відторгнення» [5, с. 3–4]. Юридична колізія, взята за базове поняття, розглядається як основне юридичне протиріччя між правовими актами, діями, праворозумінням і правовими нормами. Юридичний конфлікт – це гостра форма юридичної колізії з характерними для нього проявами протиборства сторін [6, т. I, с. 284]. Як «розходження змісту двох або більше формально діючих нормативних актів, що стосуються одного й того самого питання» [7, с. 322].

На думку М. Матузова, за широкого розуміння колізій до них включають: 1) колізії між нормативно-правовими актами або окремими правовими нормами; 2) колізії у правотворчості; 3) колізії у правозастосуванні; 4) колізії повноважень та статусів [8, с. 429].

Поняття юридичної колізії в широкому значенні визначають як матеріальні суперечності в сфері правового регулювання (неузгодженість правових приписів і суспільних відносин, які вони мають регулювати) і формальні (суперечності всередині правової системи) [9].

На думку О. Ф. Скакун, юридична колізія – це загальний термін у якому визначаються формальні суперечності або розбіжності всередині юридичної системи держави, супроводжені уповноваженими суб'єктами нормотворчості, правозастосування, правотлумачення та заважають злагодженому її функціонуванню, під юридичними колізіями «розуміють розходження чи суперечність між окремими нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті ж або суміжні суспільні відносини, а також суперечності, що виникають у процесі правозастосування та здійснення компетентними органами й посадовими особами своїх повноважень» [8, с. 424]. Поняття колізійної норми дає С. Бобровник: норма, спрямована на вирішення колізій у праві. Специфіка колізійної норми як засобу подолання конфліктів у праві виявляється, насамперед, у функціях права та в їх системі й структурі. Функції зумовлюються напрямками правової дії колізійної норми у процесі правового регулювання. Основні з них – обслуговуюча функція, змістом якої є вирішення колізій норм, що виникають у правовій системі; стимулююча, що забезпечує процес ефективної дії інших різновидів правових норм; забезпечення законності, тобто усунення різних суперечностей між нормами [6, с. 284].

Колізія норм права – розбіжність змісту двох або більше формально чинних норм права, прийнятих з одного й того ж питання. Юридичні колізії перебувають у постійній динаміці, переходять з однієї стадії в іншу [9].

Поняття юридичної «колізії» у вузькому змісті більш доцільно щодо використання в практичній юридичній діяльності. «Юридична колізія» у більш вузькому розумінні – як розбіжності «змісту двох або більше чинних законодавчих актів, прийнятих з одного й того ж питання» [10, с. 6].

Неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами, їхнє протиріччя з одного й того ж предмета регулювання, а також суперечність між двома або більше формально чинними нормами права, прийнятими з одного й того ж питання, в теорії права відомі як колізія норм права [11].

Таким чином, з усіх названих синонімів колізії, таких як: «зіткнення», «суперечність», «протиріччя», «конфлікт», «протиборства сторін», «розбіжність», «розходження», неузгодженість, відмінність мають право на існування й певною мірою характеризують поняття «колізія». Однак, на думку Д. Лилака, «з усіх названих синонімів поняття «колізія» лише «конкуренція» не є протиріччям, бо вона – це змагальність за пріоритетність. Викладене свідчить, що словникове визначення юридичної колізії не охоплює всіх її аспектів» [2]. Хоча в юридичній літературі можна натрапити на підходи, за якими, навпаки, конкуренція – окремий випадок колізії, зокрема, «зіткнення загальних та спеціальних норм» [12, с. 60].

Розкривши поняття юридичної колізії, як у широкому так і вузькому розуміннях можна виділити основні її ознаки:

- «розбіжності» або «суперечки» всередині правової ситеми держави;
- «зіткнення» двох тотожних юридичних норм;
- необхідність вирішення юридичних колізій шляхом усунення суперечностей між двома колізійними нормами. Для позначення формальних суперечностей здебільшого використовуються терміни «юридична колізія» або «колізія в праві». До них зараховують, зокрема, колізії між різними нормами права й актами тлумачення, колізії між окремими актами тлумачення, а також суперечності між законодавством та іншими джерелами. У юридичній науці існує дві концепції розуміння юридичної колізії: між нормами права і між нормативно-правовими актами. Ми схиляємось до визначення юридичної колізії між нормами права.

Причини виникнення колізій можуть бути різні. А саме, М. Оніщук зазначає, що зміна правової концепції в регулюванні суспільних відносин, зокрема перехід від принципу «дозволено те, що передбачено законом» до принципу «дозволено, що не заборонено законом». Активний процес відомчого нормотворення, що призвело до посилення розбіжностей (колізій) між законодавством та підзаконним регулюванням у зв'язку з необхідністю постійного впорядкування останнього [6, с. 283].

Чинники самих юридичних колізій мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер залежно від сфери та напряму дії. До об'єктивних зовнішніх причин появи колізій у праві належать: суперечливість, мінливість і динамізм суспільних відносин; їх стрибкоподібний розвиток; консерватизм і «старіння» самого права, яке не встигає за плином реального життя. Через це виникають «нештатні» ситуації, що потребують державного реагування; незбіжність і рухомість кордонів між правовою і нерухомість кордонів між правовою й неправовими галузями, їх розширення чи звуження. Крім того, суспільні відносини досить неоднакові, різні їх види потребують диференційованого регулювання із застосуванням різних методів; будь-яке сучасне національне право має відповідати міжнародним стандартам, морально-гуманістичним критеріям і принципам демократизації, незалежно від політичних акцентів влади. До суб'єктивних чинників юридичних колізій належать ті, що походять і залежать від волі та свідомості законодавців, політиків і представників влади [4].

На думку О. Скакун, юридична колізія може розподілятися на суперечності або розбіжності: між різними нормативно-правовими актами, між нормативно-правовим актом і нормативно-правовим договором (колізії в нормотворчості); між різними правозастосовними актами, між нормативно-правовими та правозастосовними актами (колізії в правозастосуванні); між різними актами тлумачення норм права, між нормативно-правовими актами й актами тлумачення норм права, між правозастосовними актами й актами тлумачення (колізії в правотлумаченні) [13, с. 430–431].

За визначенням Д. Лилака, колізія – це стан і дія кількох правових актів чи їх норм, як правило, нормативного характеру, що прийняті одним або різними суб'єктами правотворчості, які спрямовані на регулювання одних і тих же суспільних відносин, а застосування кожного з них окремо дає різний, зокрема протилежний, результат. Колізійні правові акти і норми є контроверзними, бо поділяються за результатами їх регулятивної дії на суспільні відносини [2].

Класифікація юридичної колізії досить різноманітна й залежить від властивостей та особливостей колізії правової норми. Найпоширенішою класифікацією юридичних колізій є поділ на темпоральні (часова), ієрархічні (субординаційні) та змістовні колізії.

Темпоральна (часова) колізія – це колізія, що виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання принаймні двох норм права. Для подолання такої колізії необхідно докладно проаналізувати чотири показники, що характеризують дію суперечливих нормативних актів у часі: момент набуття актами чинності; напрям дії темпоральної дії актів; момент, підстави та порядок призупинення дії нормативних актів; момент, підстави та порядок припинення (скасування) їхньої дії [1, с. 316].

Під час прийняття кожного нового нормативно-правового акта має відбуватися скасування та зміна всіх інших актів, що йому суперечать. Проте з ускладненням правового регулювання, враховуючи наявність тисяч нормативно-правових актів, що потенційно можуть містити конфліктуючі норми, забезпечення такого ідеалу недосяжно [4, с. 17].

Для подолання темпоральної колізії необхідно керуватися принципом: наступний акт одного рівня з того ж самого питання скасовує дію актів попередніх. Винятком є норми: 1) про зворотню силу закону; 2) про переживання закону [13, с. 432].

Ієрархічні (субординаційні) колізії виникають тоді, коли на врегулювання одних

фактичних відносин претендують норми, що розміщуються на різних щаблях в ієрархічній (вертикальній) структурі законодавства й тому мають різну юридичну силу [1, с. 317].

Тієї ж думки дотримується також А.М. Мірошніченко, який зазначає, що до ієрархічних (субординаційних) колізій належать колізії між нормами різної юридичної сили (вертикальні). Юридична сила норм на нині визначається залежності від юридичної сили акта, до якого вміщено норму [4, с. 18].

До причин виникнення ієрархічних колізій, наприклад, в Україні слід зарахувати практику прийняття нормативних актів органами державної виконавчої влади і, насамперед, центральними.

Для подолання ієрархічної колізії застосовується колізійний принцип «вищий за силою закон відміняє закон, нижчий за силою» [14].

Змістовні колізії є конфліктними відносинами між нормами, що виникають унаслідок часткового збігу обсягів їх регулювання, обумовлених специфікою суспільних відносин [1, с. 317].

На думку С. П. Погребняка, під змістовними колізіями розуміють колізії одночасно чинних на одній території приписів рівної юридичної сили, які виникають у результаті часткового збігу обсягів регулювання й обумовлені специфікою регламентації суспільних відносин [15, с. 124]. Одним зі шляхів вирішення суперечності в законодавстві є запровадження нових норм – колізійних.

Імплементация (implement) – виконання, здійснення, наповнення. Це термін ширшого значення, до якого, крім трансформації, входять випадки відсилок у колізійних нормах національного права до міжнародного. Відсилки бувають приватними, до конкретних міжнародно-правових актів, і загальними [18, с. 426].

Колізія норм права вирішується шляхом вибору того нормативного акта, який має бути застосовано до конкретного випадку (юридичного факту).

Існує й декілька способів, за якими можна визначити нормативно-правовий акт, яким слід керуватися [11].

1. У разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим же нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності. Така неузгодженість може виникнути внаслідок того, що прийняття нової норми не завжди супроводжується скасуванням «застарілих» норм з одного й того ж питання.

2. У разі суперечності між актами, прийнятими різними за місцем в ієрархічній структурі органами – вищими та нижчим, застосовується акт, прийнятий вищим органом, як такий, що має більшу юридичну силу.

3. У разі існування неузгодженості між актами, виданими одним і тим же органом, але які мають різну юридичну силу, застосовується акт вищої юридичної сили. Наприклад, у разі суперечності норм закону та Конституції України (254к/96-ВР), які прийняті Верховною Радою України, – колізія вирішується на користь Конституції, яка має найвищу юридичну силу.

4. За розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному, якщо він не скасований виданим пізніше актом.

Отже, зробивши теоретико-правовий аналіз поняття «юридична колізія», можна дати таке визначення принаймні у двох аспектах: за широким розумінням – юридична колізія як різновид юридичних суперечностей усередині правової системи держави; у вузькому розумінні – як суперечність між чинними нормами права, з яких необхідно обрати одну норму, для її подальшого застосування.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2002. – 432 с.
2. Д. Лилак. Колізія і конкуренція законів / Д. Лилак. // Право України. – 2001. – № 4. – С. 19–21.
3. Богуславский М.М. Международное частное право: учебник / Богуславский М.М. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2001. – 462 с.
4. Мірошніченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні / Мірошніченко А. М. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К., 2010. – 270 с.
5. Тихомиров Ю. Юридическая коллизия, власть и правопорядок /Ю. Тихомиров// Государство и право. – 1994. – № 1. – С. 3–11.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія: в 10 т.; відп. ред. Р.І. Римаренко, В.Я. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – Т.І. – К.: Концерн «Видавничий Дім»; «Ін Юре», 2003.
7. Популярный юридический энциклопедический словарь; редкол.: О. Е. Кутафин, Н.Л. Туманова, И.В. Шмаров и др. – М.: Большая Российская энциклопедия; Эксмо, 2004. – 800 с.
8. Матузов Н. И. Юридические коллизии и способы их разрешения. Теория государства и права: курс лекций / Матузов Н.И.; под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – С. 424–439.
9. Криволапчук В.О. Юридичні колізії в законодавстві як елемент правового розвитку держави /В.О. Криволапчук// Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 6. – С. 9–16.
10. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади подолання колізій у законодавстві України / Ю.С. Шемшученко // Колізії у законодавстві України: проблеми, теорії і практики. – К.: Генеза, 1996. – С. 6–7.
11. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії: лист Міністерства юстиції України, від 26.12.2008 № 758-2-08-19.
12. Черданцев А.Ф. Вопросы толкования советского права: учебное пособие /Черданцев А. Ф. – Свердловск, 1972. – 192 с.
13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / Скакун О. Ф. – [2-ге видання]. – К.: Алерта; 2011. – 520 с.
14. Портнов А.В. Види колізій у законодавстві України /А.В. Портнов, О.В. Москалюк// Юрист України. – 2012. –№ 1–2. – С. 5–12.
15. Погребняк С.П. Колізії в законодавстві України та шляхи їх переборення: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С.П. Погребняк. – Х., 2001. – 201 с.
16. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учебник для вузов / Черданцев А.Ф. – М. : Юрайт-М, 2001. – 432 с.

